

2 Mózes 32,7-14 — Jellemformáló imádság

1. Amit a textusról tudni kell – exegetikai megértés

A 2 Mózes 32,7-14 az ismert aranyborjú történetének összefüggésében Mózes közbenjárását beszéli el, amelynek következményeként sikerül elfordítania Isten haragját Izrael népéről, és így az megmenekül a teljes pusztulástól. A perikópa több teológiai kérdést is tematizál, de tekintettel az adott idézet liturgiai kontextusára itt most főként a közbenjárás, a közbenjáró imádság kérdéseire fogok összpontosítani.

A kontextus. A 2 Móz 32,7-14 úgy is olvasható, mint a mediátor elhívástörténete. Azaz egy olyan intermezzo, amikor éles helyzetben kiderül az, hogy Mózes alkalmas-e erre a feladatra.³ A pusztai vándorlás során Mózesnek még nem volt közbenjáró szerepe. Eddig ő a *vezető* volt, a pásztor, aki népe jólétéről és biztonságáról gondoskodott. A 2 Móz 19–20-ban Mózes az, aki a Tórát közvetíti, aki Isten hangja lesz (20,19), vagyis Isten ügyét képviseli a nép előtt. 2 Móz 32-ben következik az, hogy Mózesnek a nép ügyét kell képviselnie Isten előtt. (A pusztai vándorlás során a továbbiakban gyakori lesz ez a közbenjáró tevékenység.)

A szűkebb perikópa, amelybe ez a közbenjárói elhívástörténet illeszkedik a 2 Móz 32. Egy lépéssel tovább, a szakirodalom a 32-34. fejezeteket szintén gyakran valamilyen összefüggő irodalmi egységként kezeli.⁴ A végleges szövegforma szempontjából erre némiképp feljogosít az, hogy az alapgondolat, az Istennel kötött szövetség megtörése és megújítása, tekinthető egy narratív egységnek. Ám a történet ugyanakkor egyértelműen előfeltételezi és folytatja a 2 Mózes 19 (első találkozás a Sinai-hegynél) és 24 (első szövetségekötés) mozzanatait. Így pl. az a megjegyzés, hogy „látta a nép, hogy Mózes késlekedik, és nem jön le a hegyről” (32,1)

³ Mint ahogy 1 Kir 3,16-28-ban Salamon bölcs döntésének történetében is kiderül, hogy alkalmas a királyságra. Hasonlóképpen 2 Kir 2,19-25-ben kiderül, hogy Elizeus igazi próféta, akinek mind az áldása, mind az átka beteljesedik. Másrészt, 1 Sám 13–15 éppen annak a bizonyosága, hogy Saul alkalmatlan a királyságra.

⁴ Lásd Durham, *Exodus*, 418, 426.

előfeltételezi azt a gondolatot, hogy Mózes hosszú ideig tartózkodott a hegyen (lásd 2 Móz 24,12.18).

Az események helyszíne a Sinai-hegy és környéke. Az Exodus könyvének figyelmes olvasása rávilágít arra, hogy a Sinai-hegy körüli események elbeszélésénél (is) egy összetett szöveggel kell számolnunk, s az előttünk álló jelenlegi, kanonikus verzióban különböző rétegek és szempontok tevődnek egymásra, amelyek így a végső szöveg értelmezése szempontjából elég sok bonyodalmat okoznak.⁵ Ez az összetettség a 2 Móz 32-re is jellemző.⁶ Figyelemre méltó például, hogy a 2 Móz 32,11-13 szerint Mózes már a hegyről való leereszkedése *előtt* elmondja a közbenjáró imádságot, s a 32,14 értelmében eredményesen imádkozik, Isten meg is bocsát Izraelnek. Ehhez képest feltűnő, hogy a táborban végrehajtott mózesi intézkedések után ismét egy közbenjáró imádság következik (32,30-33). Ráadásul ebben a történet végi közbenjáró imában semmilyen retorikai jel nem utal arra, mintha a szerző tudatában lett volna annak, hogy ez egy *második* imádság, amely egy korábbi folytatása lenne. Egy előző eredményesnek nyilvánított (32,14) közbenjárás utáni újabb közbenjáró imádság kétségtelenül meglepő. Továbbá, a 7. vers felvezetője után („és szólt az Úr Mózeshez...”) úgy tűnik, mintha a 9. vers egy újabb beszédtemát vezetne be („és ezt mondta az Úr Mózesnek...”). A 9. vers hiányzik az ógörög Exodusból – amely gyakori vélemény szerint egy ősbiblia szövegváltozatot örökített meg, mint a Masszoréta Szöveg – arra utal, hogy a héber szöveghagyományban ténylegesen is számolnunk kell módosulásokkal.⁷

⁵ Így például 2 Móz 24,9-11 szerint Mózes, Áron, Nádáb és Abihú mennek fel a Sinai-hegyre és látják Izrael Istenét. De 2 Móz 24,12-15 szerint csak Mózes (és Józsué) megy fel, míg Áron a hegy alatt marad. Eltérről leírásokat találhatunk azzal kapcsolatban is, hogy Isten ír-e a táblára (31,18; 32,15-16; 34) vagy Mózes (Ex 34,27-28), illetve, hogy pontosan mit tartalmaztak a nevezetes kőtáblák (vö. 34,27 és 28). A 2 Móz 33,7 szerint Mózes felvonja a sátrat a táboron kívül, míg 40,17 szerint erre csupán később kerül sor, s Izrael népe közepette lesz annak a helye. Némiképp segítségül, de – lévén, hogy egy sajátos olvasatról beszélünk – inkább tájékozódásul szolgálhat itt a Martin Noth szerinti szövegrétegződést vizualizáló Kustár Zoltán, *A Pentateuchos forrás-művei*. A kiadvány előnye, hogy látványosan bemutatja, hogy szövegtörténeti szempontból hogyan keletkezhetett a Tóra, egyrészt az egyes „források” (szövegrétegek) mentén, másrészt a végső kanonikus olvasatban.

⁶ A 2 Móz 32 kutatástörténetéhez lásd Durham, *Exodus*, 416-417. Bár vannak, akik a szöveget igyekeznek egy egységként kezelni (pl. Propp, *Exodus*, 418), s a szöveg töredezettségét leleményes retorikai fogásként értelmezni (pl. Childs és Brichto, vö. Durham, *Exodus*, 417), ez inkább egy, a fennálló problémák által kiváltott exegetikai védekezési mechanizmus, semmint valós alternatíva.

⁷ Gyakori az a nézőpont, hogy a 9. vers egy szövegharmonizáció révén az 5 Móz 9,13-ból került át ide (vö. Propp, *Exodus*, 543). A 4QpaleoExod^m korai qumráni Exodus-kézirat pl. egy másik szövegrészt is átemel 5 Móz 9,20-ból. Az írnoki harmonizáció jelenségéhez lásd Tov, *Textual Criticism*, 98-100.

Lehet-e akkor egy ősbibliai szöveghagyományt rekonstruálni? Ennek a problémának a tisztázásában segít az, ha megvizsgáljuk az aranyborjú-történetnek 5 Móz 9-ben fennmaradt másik változatát, amely szoros kapcsolatban áll a 2 Móz 32-vel. A két szöveg között több szó szerinti egyezés is van, amely valamilyen irodalmi kapcsolatot feltételez. (A részletesebb elemzéshez lásd az Exkurzust.) A két szöveg egybevetése arra enged következtetni, hogy az aranyborjú történetének egy ősbibliai hagyománya szerint Mózes valószínűleg nem a Sinai-hegyről való lefele indulása előtt mondott közbenjáró imádságot, hanem *miután* másodszor visszatért a hegyre (32,30-32). Azaz egy korai történetvariációban az indulás előtti Mózes és Isten közötti párbeszéd a 2 Móz 32,10 gondolatával érhetett véget, és a 2 Móz 32,11-14 (a mózesi közbenjárás) későbbi motívum.⁸ Ez egyrészt megoldja azt a korábban említett problémát is, hogy amennyiben eredményes volt a közbenjárás (32,11-14), miért lett volna szükség ismét egy másikra a későbbiekben (32,31-33).

Másrészt nem kevésbé lényeges, hogy a 32,11-14 közbenjáró imájának elhagyásával szépen összekapcsolódik egymással a hegyről lefele indulás előtt felvillantott isteni terv és a visszatérés utáni mózesi reakció, amely mintha ugyanarra az tervre reflektálna. A 2 Móz 32,10 szerint Isten azt tervezi, hogy a borjúkészítő, megromlott népet megsemmisíti és *Mózes* nagy néppé teszi. A történet végén, amikor Mózes visszamegy a hegyre a tematika erősen hasonló: „És most bocsátsd meg vétkeiket! Mert ha nem, akkor *törölj ki engem* könyvedből, amelyet írtál!” (32,32) Azaz mindkét szövegben a Mózes sorsa (neve, azaz utódai, nemzedéke, jövője) a tét.⁹ Vagyis a 2 Móz 32,10-ben felvetett problémára az elbeszélés-hagyomány egy korábbi formájában nem a 32,11-14-ben, hanem a 32,31-33-ban született meg a válasz.

Tény az – s az igehirdető és bibliaolvasó ma ezzel szembeül –, hogy a 2 Móz 32,7-14-ben fennmaradt egy olyan hagyomány-változat, amely ezt a közbenjáró imát az aranyborjú összefüggésében helyezi el. Ez a hermeneutikai kontextus pedig arra készíti az olvasót, hogy e szándéknak megfelelően itt is keresse meg a perikópa mondanivalóját.

⁸ Azt a tényt, hogy 2 Móz 32 történetén belül történtek változások, a fentebb említett ógörög verzió és Masszoréta Szöveg közötti eltérés is jelzi (vö. 32,9). Noth azt feltételezi, hogy az aranyborjú-történetének korai változatában a 32,10 is hiányzott (az isteni pusztító szándék kinyilatkoztatása), azaz az eredeti narratíva a Mózes és Isten párbeszédéből csak a 7-8 verseket tartalmazta (vö. Kustár, *A Pentateuchos forrásművei*, 59, 238). Az 5 Móz 9 viszont mindenképpen feltételezi a 32,10 gondolatát.

⁹ A 2 Móz 32,10 helyén az 5 Móz 9,14 pontosan ezt a „kitörölni” igét használja (מָחָה *máchá*), mint 2 Móz 32,32: „*hadd töröljem el még a nevüket is az ég alól*”. Amikor Mózes azt kéri, hogy Isten törölje ki őt az ő könyvéből, akkor pontosan erre történik hivatkozás. Azaz a két passzus között valóban egyfajta kapcsolatot feltételez a deuteronomiumi hagyomány.

A szöveg nyelvezete. Isten úgy jellemzi a népet, hogy az „romlott” (שֹׁמֵם). Ugyanazt a kulcskifejezést találjuk itt, mint amelyet az Ószövetség az özönvíz előtti föld lakósaikról használ (1 Móz 6,11-13, 17).¹⁰ Ott Isten eltörölte a föld lakóit, s itt is ugyanazt tervezi (10. v.). A Sinai-hegynél megtörtént már a néppé fogadás (2 Móz 19,5), és a Tízparancsolat kinyilatkoztatásakor a hegyen mindenki számára érthetően és hangosan is elhangzott, hogy „én vagyok a te Istened, ki kihoztalak téged...” (20,2). Ezekután a „te néped” és „amelyet te felhoztál Egyiptomból” frázisok úgy hatnak Isten részéről, mint az eltávolodás kifejeződései.¹¹ Megerősíti ezt a 8. v. is, amely a már korábban megparancsolt (elrendelt) útról való korai elhajlásként értelmezi Izrael cselekedetét.¹² Izrael tehát nem tudatlanul vétkezik, hanem szándékosan, Isten parancsának ismeretében. Ő az ifjú aposztata, aki még jóformán bele sem kóstolt az ő szabadító Istenének szánt áldozat jó ízébe, máris egy másként elképzelt istenség asztalánál falatozik (6. v.).¹³ A narratíva szerint ezt úgy és akkor történik, amikor Áron (aki a rituális rend megtestesítője) jelen van a nép között, de az isteni kinyilatkoztatás írásban rögzített formája (Mózes és a Tóra) nincs ott a táborban. A 2 Móz 32 elbeszélését lehet paradigmatisztikus értelemben így is olvasni: abban a közösségben, ahol hiányzik „Mózes” (azaz Isten írott beszéde), „Áron” (azaz a rítus) könnyen tévútra vezet. Másként fogalmazva: Isten népe csak „Mózes” társaságában (azaz a Tóra-kontroll mellett) maradhat meg az elrendelt úton.

A 9. v. „kemény nyakú nép” (pontosabban „kemény tarkójú nép”) gondolata a tanítással, neveléssel szembeni dacos ellenszegülést, az engedetlenség képzetét idézi, ti. annak az állatnak a képét, aki nem akarja nyakát igába hajtani. Tehát egy pedagógiai szakterminus, amely implicite a Tórát Isten nevelő eszközének

¹⁰ Bár fontos, hogy ott a nif. forma jelenik meg (amely állapotot jelöl: „megromlott”). A piél forma (mint 2 Móz 32,7-ben) általában tárgyas ige („valamit elrontani”), de ez az eset itt nem áll fenn. Nem tárgyas igeiként talán még Hós 9:9-ban fordul elő.

¹¹ A szövegben itt van némi logikai bizonytalanság, hogy hogyan is értelmezhető az, hogy Izrael megszegte a kiabrázolásra vonatkozó második parancsolatot. Ugyanis 2 Móz 32-ben még nem volt birtokában az erre vonatkozó írott törvény. De a szöveg szerzője vélhetően a 2 Móz 20,18-ra, de főként a deuteronomiumi hagyományra építhet, amely azt sejteti, hogy Izrael szóban már hallotta a Tízparancsolatot, mielőtt azt írásban is átvette volna.

¹² A frázis főként a deuteronomista szövegekre emlékeztet. Lásd Bír 2,17.

¹³ Az aranyborjú-története talán nem egy idegen isten, hanem Jahve illegitim módon való tiszteltetés tematizálja, vagyis az elbeszélés egy alternatív Jahve-kultuszt jelenít meg. Vö. Durham, *Exodus*, 422; Kató, *Samária*. A szöveg szerint aranyborjú csak egy készül. Az „ezek a te isteneid, Izrael, akik kihoztak téged...” frázis mégis a több istenség képzetét kelti (lásd viszont Neh 9,18). Propp arra gondol, hogy a szöveg szerzője egy kvázi pogány ember beszédmódját idézi (*Exodus*, 551-552). De nem kizárt, hogy az idézet 2 Kir 12,28-ból származik, mely kontextusban a többes számnak szó szerinti értelme van.

tekinti.¹⁴ A 9. vers azt sejtetné, hogy itt nem egy egyszeri alkalmi megnyilvánulással, hanem egy alapvető természeti jellemzővel van dolgunk.

A 10. v. Isten tervét nyilatkoztatja ki Mózes számára. A jövőbeli isteni tervbe csak próféta nyerhet beavatást, így implicite ez a szöveg Mózeset egyfajta próféta-ként mutatja be (5 Móz 34,10). A nép megsemmisítése (héb. כָּלָה *kálá* „véget vet; felemészt”), amely utalhat döghalálra (5 Móz 28,21), vagy ellenség általi megsemmisítésre (1 Sám 15,18). Isten azt tervezi, hogy Izrael helyett Mózeset teszi „nagy néppé”. A „nagy néppé tenni” gondolat itt az Ábrahámnak és Jákobnak adott ígérethez utal vissza (lásd Mózes ellenérvét a 13. versben), ahol ugyanezt a frázist találjuk: „nagy néppé teszek téged” (1 Móz 12,2; 46,3).¹⁵ Azaz: ott tartunk, hogy Izrael elveszíti az Ábrahámnak / Jákobnak adott ígéretet, s Mózes lép az ő helyére! Ez egy kulcsfontosságú mondat az Isten és Mózes közötti párbeszédben. Tulajdonképpen egy csapda: ha Mózes belemegy Isten tervébe, s elfogadja az ajánlatot, azzal éppen azt bizonyítja, hogy nem alkalmas a közbenjárói feladatra, mert feláldozza közösségét a saját hírneve érdekében. A közbenjárónak éppen az a feladata, hogy népe és ne önmaga javát keresse. Ha a népet beáldozza a saját hírnevéért, azzal erre a feladatra való alkalmatlanságát árulja el.¹⁶

A 11-13. versek a Mózes közbenjáró imádságát tartalmazzák. Mózes „hízeleg, bokol” (חָלָה *chálá*) Isten előtt, azaz a kegyeit keresi.¹⁷ A versek formailag a közbenjárók beszédmódját idézik.¹⁸ Mózes két érvet hoz fel, amellyel szeretné rávezetni Istent tervének megváltoztatására. Az első érv: Miért mondanák az egyiptomiak, hogy azért hozta ki Isten, hogy megölje őket? A második érv: Mi lesz az atyáknak Kánaán odaajándékozásával tett esküvel kapcsolatban?¹⁹ Fontos, hogy egyik

¹⁴ Erre utal Péld 29,1, amely a קֶשֶׁה-עֵרָה *qösé óréf* kifejezést a feddésre való nyakas reakcióként értelmezi. Teológiai – vagyis az Istenhez való viszonyulás – kontextusában ez a beszédmód főként az ún. deuteronomista szerzőkre jellemző. Lásd még 2 Móz 33,3-5; 34,9; 5 Móz 9,6.13; 10,16; 31,27; 2 Kir 17,14; Jer 7,26; 17,23; 19,15; Neh 9,16-17, 29.

¹⁵ Ehelyett az 5 Móz 9,14 szerinti variációban ez áll: „nálánál (azaz Izraelnél) erősebb és számosabb néppé teszek”. Az 5 Móz 9,14 szerint „nálánál (azaz Izraelnél) nagyobb és számosabb” frázist találjuk, amelyben nem az ősatyákkal való kapcsolat hangsúlyos. Mindhárom kifejezést megtaláljuk 4 Móz 14,12-ben.

¹⁶ E párbeszéd korábbi hagyomány szerinti záradékában (lásd fentebb) Mózes éppen önmagát ajánlja fel népe helyett (lásd 32,32)!

¹⁷ Nem teológiai Zsolt 45,13; Jób 11,19. Az Isten előtt „hízelegni” gondolathoz 1 Sám 13,12; 1 Kir 13,6; Mal 1,9.

¹⁸ Lásd Zsolt 74,1-2; 79,10; 115,1-2; Ézs 62,6; Jól 2,17.

¹⁹ Az 5 Móz 9 szerinti verzióban a két érv fordított sorrendben jelenik meg. A 4 Móz 14,11-20-ban ott van a gondolat, hogy Egyiptom szerint Isten azért vezette ki, hogy megölje a pusztában (14,15), de az atyákra való hivatkozás csak indirekt módon, „az ország, amelyről megesküdött” formában jelenik meg (14,16). A 4 Móz 14-ban Egyiptom és Kánaán fiktív párbeszédében mutatja be, hogy hogyan viszonyulnának ahhoz, ha Isten megsemmisítené népét a pusztában.

érvben sem szerepel Izrael maga mint a harag elfordításának indoka. Másként fogalmazva: mindkét érven kizárólag Isten érdeke kerül a középpontba.

Az első érv talán úgy értelmezhető, hogy Isten hatalmas cselekedete gúny tárgyává lesz az idegenek előtt (eredménytelen tettként értékelik), azaz Isten nemzetközi hírneve forog kockán. Ennek az argumentumnak a súlyát akkor értjük, ha figyelembe vesszük a (hír)név (שֵׁם *sém* / כְּבוֹד *kábód*) korabeli jelentőségét. A „mit mondanak mások valakiről” rendkívül érzékeny és ennélfogva gyakori téma az Ószövetségben. Ezék 36,22 például így fogalmaz a babiloni száműzetésben élő Izraellel kapcsolatban: „Nem tiértetek cselekszem én, Izráel háza, hanem szent nevemért, amelyre gyalázatot hoztatok a népek között, amerre csak jártatok.”²⁰

Mózes másik érve az, hogy Isten önmagával is konfliktusba kerülne azzal, hogy az önmagára mondott esküt nem tartaná meg. A csillagok száma szerint megsokasított Izrael 2 Móz 32,13-ban egyértelműen az 1 Móz 22,16-17-re utal vissza, amely szövegrész tartalmazza az Isten önmagára mondott esküjét is. A héb. בִּי נִשְׁבַּעְתִּי *bí nisbátí* „magamra esküszöm” mondat azt jelenti, hogy Isten is kimondta az ismert esküformulát: חַי־אֲנִי *chaj ání*, azaz „addig éljek...”.²¹ Ha tehát az Isten megszegi az önmagára mondott esküt, akkor az ő léte forog kockán. Sőt, a kimondott szó megszegésével pontosan azt követné el, amit most Izraelen számon kér, hogy ti. nem tartotta be a korábban kimondott szavát.

A 14. vers levonja a következtetést, hogy Mózes közbenjárása elérte a célját. Az Úr megbánta, meggondolta magát és nem hajtotta végre, amit eltervezett. Bár első hallásra teológiai értelemben furcsának tűnhet az isteni megbánás gondolata, az igazságos és kegyelmes Isten kettős természetéből fakadóan (2 Móz 20,5-6; 34,6-7; 4 Móz 14,18) ez aligha fog teológiai problémát okozni. Minden közbenjáró végső reménysége az, hogy Isten nem marad következetes a betervezett ítélethez, s a „kegyelmes Isten” névhez való hűsége (következetessége) felül kerekedik az „igazságos Isten” karakterén.²²

Exkurzus – A 2 Móz 32 és 5 Móz 9 szövegeinek egymáshoz való viszonya. Az aranyborjú történetének két szövegváltozata között kétségtelenül valamilyen irodalmi kapcsolat áll fenn.²³ Az 5 Móz 9 és 2 Móz 32 egybevetése segít megérteni 2 Móz 32

²⁰ Lásd még 5 Móz 32,17; Józ 7,9; Zsolt 74,10; 79,10; 115,1; Ézs 48,11; Jer 14,21; Ezék 20,44; 36,21-23; Jél 2,17; Mik 7,10.

²¹ Lásd 4 Móz 14,21.28; 5 Móz 32,40; Ézs 49,18; Jer 22,24; Ezék 5,11; stb. Különösen Ezékiel könyvében gyakori Isten esküvése.

²² Vö. Jél 2,14; Jón 3,9. A téma feldolgozásához lásd Balogh, Megbánó Isten.

²³ Nem tudjuk, hogy közvetlen irodalmi kapcsolatról van-e szó (azaz 5 Móz közvetlenül ismerté 2 Móz 32 szövegét, vagy fordítva), vagy mindkettő egy közös írott hagyományra megy vissza.

keletkezéstörténetét. Bár 5 Móz 9–10 szintén nem egy homogén, hanem egy összetett szövegegység, vannak adataink arra vonatkozóan, hogy hogyan válik el egymástól a szövegen belüli alapréteg és a későbbi kiegészítés.²⁴ Eszerint úgy tűnik, hogy a Deuteronomium egy korábbi egyes szám második személyben írt beszámolóját (amely a címzettet általában „te” névmással szólítja meg) később egészítették ki egy többes szám második személyű beszámolóval (amely a „ti” névmást, illetve a megfelelő birtok- és tárgyragokat használja).²⁵ Néhány érdekes következtetés vonható le a két elbeszélés-verzió egybevetéséből.

(1) Az 5 Móz 9–10 hivatkozik 2 Móz 32-re már a korábbi szövegrétegben is: „Én ott álltam a hegyen, mint az előző alkalommal, negyven nap és negyven éjjel. Ezúttal is meghallgatott engem az Úr, és nem akart már elpusztítani téged” (5 Móz 10,10). Az „elpusztítani” a héb. *שחח* *sáchat* fordítása, pontosan az az ige, amely 2 Móz 32,7-ben a nép elhajlását jelzi. Az isteni *שחח* *sáchat*, „megrontás” a tálío törvény értelmében az Izrael elhajlásnak megfelelő megtorlást jelentette volna. Továbbá, az „előző alkalom”-frázis csakis a 2 Móz 24,18-összefüggésében értendő, vagyis az első alkalom az volt, amikor Mózes felment, hogy átvegye a táblákat. A második az, amikor újra felmegy közbenjárás céljából. Azaz 5 Móz 10,10 azt sugallja, hogy Mózes egy második alkalommal mondta el közbenjáró imádságát, nem a táblák átvételekor (ahogy azt 2 Móz 32,11 sugallja). Ezt követően pedig az 5 Móz szövege ezzel folytatja: „Ezt mondta nekem az Úr: Menj, és indulj útnak a nép élén, hogy bemehessenek és birtokba vehessék azt a földet, amelyről megesküdtem atyáinknak, hogy nekik adom” (10,11). Az eredményes közbenjárás és a nép vezetésére való felszólítás kettős gondolata 2 Móz 32-ben az aranyborjú történetét záró versekben szintén egybekapcsolódik (32,31-33 és 32,34). Ez pedig azt sejteti, hogy a korábbi deuteronomiumi hagyomány szerint Mózes hatásos közbenjáró imádsága nem az aranyborjú megsemmisítése előtt, hanem azt követően hangzott el.

(2) A 2 Móz 32-vel kapcsolatos nagyobb méretű átfedés és egyezés az 5 Móz 9 későbbi szövegrétegében található. Ez a későbbi kiegészítő réteg, az 5 Móz 29,7b-29, tulajdonképpen az illusztráció célját szolgálja, ti. történelmi példákat szolgáltat az 5 Móz 9,7 felszólításához: „Emlékezz rá, és el ne felejtsd, hogyan ingerelted

Annak okán, hogy az 5 Móz pusztai történelmi allúziói helyenként eltérnek az Exodusból és Numeriból ismert hagyományoktól, inkább ez utóbbira gondolnék.

²⁴ Az 5 Móz 9–10 keletkezéstörténetét részletesen tárgyalja Peckham, *The Composition*, 5-39. A szövegegységen belüli szempontok elemzése során a kutatástörténet alapvetően két réteget különít el, de a részleteket illetően a vélemények eltérőek. Általában a Deuteronomium újabb kutatástörténetéhez lásd Karasszon, *Etikai hagyomány*, 43-53.

²⁵ Az első, korábbi deuteronomiumi réteghez tartozik az 5 Móz 9,1-7a + 10,10(kk), a későbbi, ezt kiegészítő réteg a 9,10b-10,9.

haragra Istenedet, az Urat a pusztában.” Az emlékeztetés célját szolgáló két kiemelt példa a továbbiakban a Sinai / Hóreb hegyénél zajló aranyborjú-történet (5 Móz 9,8-21) és a pusztai lázadások történetesorozatai, különös tekintettel a Kádesből kiküldött kémek történetére (5 Móz 9,22-29; vö. 4 Móz 13-14). Az 5 Móz 9,12-14 közelről követi 2 Móz 32,7-10 szövegét, egészen addig, amíg Isten bejelenti az ő tervét, hogy elpusztítja a népet és Mózes tervezi helyette nagy néppé tenni (10. vers). Az 5 Móz szerinti verzió viszont ezt követően, Mózes hegyről való leindulása előtt még nem beszél arról, hogy közbenjáró imádságot mondott volna. A beszélgetés abbamarad Isten szándéka bejelentésénél és annak mérlegelésénél, hogy Mózes teszi nagy néppé Izrael helyett.

(3) De ennél többet is mondhatunk. A Mózes első közbenjárására való utalás 2 Móz 32,11-13 szerinti párhuzamának gondolatait az 5 Móz 9 szerinti szövegváltozat is tartalmazza (9,25-29), csak hogy azt nem a sinai eseményekhez, hanem a kádesi történethez csatolja (Kánaán kikémlése)! És tényleg, 4 Móz 14,11-20-ból tudjuk azt, hogy a hagyomány ebben az összefüggésben is megörökített egy, a 2 Móz 32,11-13-hoz (és 5 Móz 9,26-29-hez) nagyon hasonló közbenjáró imát!²⁶

A fentiek arra engednek következtetni, hogy az aranyborjú történetének egy ősibb hagyománya szerint Mózes feltehetően nem a Sinai-hegyről való lefele indulása *előtt* mondott közbenjáró imádságot, mint 2 Móz 32,7-14 jelenlegi változatában, hanem a hegyre való visszatérése után (2 Móz 32,30-32).

2. A perikópa megértése – teológiai összefüggések

A 2 Móz 32-t lehet úgy olvasni, mint amely az ún. bűneset történetének egy alternatív elbeszélése. 1 Móz 2 azzal indul, hogy Isten kialakít egy kedvező környezetet az ember számára, létrehozza azt, ami neki jó. Ez az isteni előzékenység viszont

²⁶ Az Egyiptomból való feljövetelre vonatkozólag a perikópa két része, 2 Móz 32,7-10 és 32,11-14 két *különböző* terminust használ. A 32,7-8 szerint Mózes a népet „felhozta” (עלה *álá* hif.) Egyiptomból, a 32,11-12 szerint pedig „kihozta” (סע *jácá* hif.). Bár első látásra triviálisnak tűnik a különbség, valószínűleg ennél lényegesebb a teológiai háttér. Az *עלה* *álá* hif. a fenti perikópa mellett főként a Numeriben maradt fenn (2 Móz 32,1.4.7.8; 33,1; 3 Móz 11,45; 4 Móz 14,13; 16,13; 20,5; 21,5). A Deuteronomium ehelyett a *סע* hif. variációt használja (vö. 5 Móz 9,12. A „kihozni” gondolata mögött ott van a „házból kihozni”, azaz feltételezi a szolgaság háza Egyiptom-képzetet, ami az *עלה* *álá* hif. esetében az ismert földrajzi elképzelés húzódik meg – Egyiptomba lemennek, onnan meg jönnek). Bár az 5 Móz nem használja (egyetlen kivétel 5 Móz 20,1), az *עלה* *álá* hif. gyakori a későbbi ún. deuteronomista történeti műben (Józs 24,17; Bír 2,1; 6,8.13; 1 Sám 8,8; 10,18; 12,6; 2 Sám 7,6; 1 Kir 12,28; 17,7.36; lásd még Zsolt 86,11; Ézs 63,11; Jer 2,6; 11,7; 16,14; 23,7; Hós 12,14; Ám 2,10; 3,1; 9,7; Mik 6,4 – a prófétai könyvekben is deuteronomista redakcióról beszélünk). Érdekes, hogy a Zsolt 109,19-23 és 24-27 szintén összekapcsolja az aranyborjú-narratívát és a kánaáni kémek történetét.

magában foglal olyan korlátokat és feltételeket is, amelyek a jó rend érdekében az ember és Isten közötti határvonalat rögzítik. A kertben sok dolgot lehet tenni, de egy dolgot nem: nem lehet enni a mindentudás fájáról, amely az embert olyanná tenne, mint Isten. Azaz: az Édenben csak egy Isten lehet, ebben a tárgyban nincs alku. ¹ Móz 3 ezt azzal folytatja, hogy az ember pontosan ezt a parancsot szegi meg, ezért mennie kell. Az Édentől „keletre”, a bolyongás pusztaságában telepedik le. Megtörik a korábbi jó viszony, későbbi terminológiával: a szövetség. Az aranyborjú-történet értelmezhető úgy, mint ennek a korábbi elbeszélésnek egy alternatívája, mint egy második bűneset. Isten itt is, az Édentől keletre, a pusztában bolyongó Izrael számára is megteremti a biztonságos környezetet, s megszabja a határokat. Az egység áthágása pedig ugyanazon a ponton történik, mint korábban. Izrael ismételtén azt vitatja el, mint annak idején Ádám: hogy ki legyen az isten. Az „én vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged” helyett ők egy másik szereplőt választanak.

Az Izrael Egyiptomból való kihívása úgy is olvasható, mint ami ellentétes párhuzamban áll az Ábrahám Mezopotámiából való elhívásával is. A végcél mindkét esetben az, hogy Isten egy hosszú úton átvezetve letelepíti az ő szövetségeseit Kánaán földjén. De az Ábráhámmal kötött szövetség és az Izraellel kötött szövetség között van egy kardinális különbség. ¹ Móz 15,6 szerint Isten hűségesnek találta Ábrahámot és ezért szövetséget kötött vele (vö. Neh 9,8). Deut 9,6 szerint viszont Izraellel Isten éppenséggel nem a hűségéért, hanem hűtlensége ellenére kötött szövetséget. Tehát míg az Ábrahám vándorlásának történeteiből Ábrahámot úgy ismerjük meg, mint akinek hite minden próbát kiáll, s kitartóan ragaszkodik az őt elhívó Istenhez, Izrael vándorlásának történetéből éppen a folytonos engedetlenség – s az ennek ellenére fennmaradó isteni hűség – lesz a központi motívum.

Ahol viszont a kapcsolat sérülékeny, ott szükség van a mediátorra. Ez a mediátor-típusú, a másokért imádkozó személy jól ismert az ószövetségi teológiában, s általában (kultikus) *prófétai* szerepkörhöz kötődik.²⁷ Ahogy egyik magyarázó fogalmaz, a közbenjáró „a néppel szemben Isten oldalán áll, az Istennel szemben a nép oldalán”.²⁸ Szerepe az, hogy Isten befogadja azt a kérést, amelyet az Istentől való eltávolodása okán az érintett maga nem tudna Isten elé tárni. Azaz a közbenjárás egyrészt feltételezi annak a bűnösségét, akiért közbenjárnak, másrészt feltételezi az igaz mivoltát annak, aki ezt a közbenjárói feladatot végzi. A közbenjáró

²⁷ ¹ Móz 20,7 alapvetően prófétai feladatkörnek tekinti a közbenjárást. Mózes mellett az Ószövetség híres közbenjárója Sámuel próféta (1 Sám 7:5; 12,19.23; Jer 15:1) és Jeremiás (Jer 7,16; 11,14; vö. Ám 7,2-3.5-6). Ugyanakkor az említett prófétai alakok egyben áldozatot is mutatnak be, tehát papi funkciót is végeznek.

²⁸ Ter Linden, *Az a hír járja*, 234.

próféta szó szerint is „résen” áll (vö. héb. פֶּרֶעַ *perec* Zsolt 106,23-ban), egy közösség sérülékeny pontját óvja.²⁹ Ezék 13,4-5 így méltatlankodik az alkalmatlan próféták miatt: „Nem álltatok oda a résekhez, nem építtetek falat Izrael háza körül, hogy helyt tudjatok állni az Úr napján a harcban.”

Bár a fenti perikópa a másokért mondott közbenjáró *imádság* gondolatát állítja előtérbe, nem árt hangsúlyozni, hogy az ókori gondolkodásban a (rituális) imádság általában együtt járt az áldozattal, valójában az áldozat állandó kísérő eleme volt. Érdekes, hogy Izrael pusztai vándorlásának idejéről szóló történetekben nincs szó arról, hogy áldoztak volna.³⁰ Az imádsággal kísért áldozat volt az a rituális eszköz, amely Isten ítéletét (haragját) elfordította, kultikus nyelven „kiengesztelte” őt (vö. 2 Sám 24,25). Az áldozat hiánya is magyarázhatja azt, hogy miért olvasunk a pusztai történetekben gyakran emberáldozatokkal együtt járó csapásokról.³¹ A rituális áldozatbemutatás a papokhoz kapcsolódik.³²

Az újszövetségi teológiában a „közbenjáró” (μεσίτης *meszítész*) és a „pártfogó” (παράκλητος *páráklétosz*) kulcsszavak azok, amelyek a fenti témakörhöz kapcsolódnak. 1 Tim 2,5 szerint „egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus”. Különösen a Zsidókhoz írt levél az, amely Krisztus közbenjáró funkcióját tematizálja, de azt nem prófétai kontextusban teszi, hanem az ő (Melkicedek rendje szerinti) főpapi tevékenységéhez köti. A földi (lévita) főpapokhoz képest ő, a mennyei főpap egy jobb szövetség, egy új szövetség közbenjárója (Zsid 8,16; 9,15; 12,24). Érdekes viszont, hogy a mediátor itt mindenekelőtt az ő áldozati szerepét, s nem az imádkozó funkcióját jelenti (akárcsak 1 Tim 2,5-6-ban). De olvasunk arról is, hogy Krisztus már földi élete során is imádkozott az övéiért (Lk 22,32; Jn 17,9; sőt a bűnösökért is – Lk 23,34), majd mennybemenetele után Isten jobbán esedezik érettünk (Róm 8,34; Zsid 4,16; 7,25; 1 Jn 2,1).

²⁹ Lásd még Ezék 22,28-30. A héb. פָּרַע *párac* esetében gyakran két homonim jelentést különítenek el egymástól I. „betör, áttör”, illetve II. „unszol, erőltet valamit”. Vö. Egeresi, *Héber*, 578. Nem kizárt viszont, hogy ugyanarról az alaptörzsről van szó. Vö. héb. פָּרַע, amelynek szintén van egy „üt(köz)és” és egy átvitt értelmű „csapás” (pl. dögvész) nüánusza.

³⁰ Lásd Ám 5,25. Vö. 5 Móz 32,17. Kivételes formájú áldozat volt a 2 Móz 24,4-8-ban, amely a szövetség megkötését szentesítette. A kanonikus szövegben emellett az aranyborjú története az egyetlen, amely arra utal, hogy Izrael ténylegesen is áldozatot mutatott be a pusztában. S ez utóbbi is, mintha egy új szövetségekötés lenne az előzőhöz képest. Érdemes a fentiekkel összevetni 2 Móz 3,12.18; 5,3; 8,27-28 szövegeit, amelyek Izrael távozását Egyiptomból azzal magyarázza, hogy áldozatot akartak bemutatni a pusztában Istennek.

³¹ Lásd 4 Móz 8,19; 17,11-12; 25,7-8; Zsolt 106,29-30.

³² Ennek értelmében Áronnak a csapást kellett volna elhárítani, erre pontosan ezt hozta Izraelre (vö. 2 Móz 32,35). Ebben a történetben az Áron által bemutatott áldozat az aranyborúnak szól, az imádságot utána Mózes Istennek mondja el. A kettő között diszharmónia van.

Kérdés, hogy a Krisztusén kívül van-e más mediátori szerepkör a keresztyén gyülekezetben? A közbenjáró kifejezést *csak* Krisztussal összefüggésben használja az Újszövetség.³³ Amennyiben Krisztus menybemenetele révén lebomlott a válaszfal Isten és a megszentelt egyház között, ez azt jelenti, hogy az ószövetségi mózesi közbenjárásnak, a hierarchikus kultuszi világképnek nincs többé relevanciája, nincs többé földi közbenjáró. Az Újszövetségben alapvetően két gondolattal találkozunk itt. (1) Az egyik szerint a keresztyének imádságaikban Krisztuson, mintegy mediátoron keresztül járulnak Istenhez. (2) A másik fogalmazásmód, amelyet főként János evangéliuma hangsúlyoz, hogy a keresztyének Jézus nevében közvetlenül az Atyához fordulnak. A pártfogó (παράκλητος *páráklétosz*) eljövetele előtt még azt mondja: „én pedig kérni fogom az Atyát, és másik Pártfogót ad nektek” (Jn 14,16), de annak eljövetele után már így szól (16,26): „Azon a napon az én nevemben kértek, és nem mondom nektek, hogy én kérem majd az Atyát értetek.” A Lélek a Jézus nevében közvetlenül Istenhez imádkozik (vö. Róm 8,26). A „Jézus nevében” azt jelenti, hogy mintha nem mi, hanem ő maga mondaná, s annyiban Atya, amennyiben rajta keresztül a mi atyánk.

Bár a mózesi értelemben vett földi közbenjárói szerepkört az Újszövetség mellőzi,³⁴ ennek ellenére nem ismeretlen az a gondolat, hogy a keresztyén közösség tagjainak is imádkozni kell egymásért. Jak 5,16 erre buzdít: „Valljátok meg azért egymásnak bűneiteket, és imádkozzatok egymásért, hogy meggyógyuljatok. Nagy az ereje az igaz ember buzgó könyörgésének.” A mondat itt is azt sejteti, hogy a bűnösért imádkozó *igaz* ember imájának van ereje (vö. Jn 9,31).³⁵ Sőt, a nem egyháziak, azaz a kívül valók irányába is egyértelmű utasítást ad 1 Tim 2,2-5: „tartsatok könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat minden emberért, a királyokért és minden feljebbvalóért...”, amellyel a keresztyén közösség Isten általános üdvözítő tervét mozdítja elő.³⁶ Egyértelmű viszont, hogy itt a közbenjáró ima nem egy kiváltságos kultikus funkció (mint Mózes esetében), hanem általános feladat, amelyre valakit istenközelsége (igaz mivolta) és Isten üdvözítő terve kötelez a bűnnek kiszolgáltatott testvérrel (Jak) vagy kívülállókkal (1 Tim) szemben.

A Krisztus egyetlen közbenjárói mivolta és a gyülekezet közbenjárása közötti kapcsolat kérdését Kálvin így tisztázza: „(...) Isten csak egy közbenjárót állított, Krisztust, akinek közbenjárása megengeszteli és megnyitja az Atyát irántunk. Bár

³³ Nem releváns, ezért itt mellőzöm a Gal 3,19-20 kivételes szövegét.

³⁴ Nem fordult elő ez a szerepkör az Isten által rendelt tisztségek között. Vö. 1 Kor 12,28; Ef 4,11.

³⁵ Kálvin, *Institutio*, 3,14.8.

³⁶ Említhetjük itt még az üldözökhöz mondott imádságot is (Mt 5,44; ApCsel 7,60). Lásd továbbá a Második Helvét Hitvallás XXIII. részét.

eközben a szentek számára is megmarad a közbenjárás, hogy egymás üdvösségét kölcsönösen ajánlják Istennek (...).³⁷

A 2 Móz 32,7-14 szövegének mai aktualitását tekintve, az imádkozó egyház számára az 1 Tim 2,2-4-ben megfogalmazott közbenjáró imára vonatkozó felhívás különösen érdekes teológiai kérdést vet fel. Az Újszövetség eszerint ugyanis már nem a 2 Móz 32 *szűkebb* értelmében vett Isten és az ő választott népe kontextusában láttatja velünk a másokért való közbenjárás kérdését, hanem Isten *egyetemes* üdvözítő terve kontextusában! Azaz, míg 2 Móz 32-ben Mózes Isten Izraellel való speciális kapcsolatára hivatkozva mondja el imáját, az 1 Tim 2,4 értelmében a mai egyház Isten egyetemes üdvözítő tervére hivatkozva teheti ugyanezt. Az újszövetségi közbenjáróknak a Mózeséhez hasonló odaadással kell képviselniük az egész teremtettség világát (s nemcsak az egyház) ügyét Isten előtt. A világ elől bezárkózó egyház elé ez a missziós imaforma (amely egybecseng a missziói paranccsal) egy más perspektívát állít.

3. Prédikációvázlat

Imádság vasárnapján egy olyan bibliai szövegrész áll előttünk, amelyben egy „eredményes” közbenjáró imádság hangzik el, ha az eredményt abban mérjük, hogy teljesül az imádságban elhangzó kérés. Márpedig a legtöbben, szerintem, ebben szoktuk mérni. Kísértő az a gondolat, hogy úgy olvassuk ezt a szöveget, mint amelyben egy ilyen, Isten által is elfogadható imádság *mintája*, receptje található meg. De lehet így olvasni? Ha mind beletesszük a hozzávalókat, akkor várhatjuk – nagyon leegyszerűsített bibliai mintákra épülő írásertelmezésünk szerint –, hogy majd a mi esetünkben is hasonlóképpen működni fog?

A helyzet az, hogy az isteni cselekvés szálait az imádságaink sem tudják kiszámítható, törvényszerű hálózatba rendezni. Minden imádság végső kimenetele csakis egy dolog függvénye: hogy Isten maga hogyan dönt a kérésünk meghallgatása felől. Ugyanennek a Mózesnek van olyan imádsága is, amelyet Isten nem hallgatott meg. Pl. amikor azért könyörög, hogy engedje meg, hogy népével együtt ő is átkelhessen a Jordánon, azt olvassuk, hogy „az Úr (...) nem hallgatott meg, hanem azt mondta nekem: Elég, ne is hozd szóba többé nekem ezt a dolgot!” (5 Móz 3,26). A másik nagy közbenjáró Sámuel próféta, akinek a szavára Isten egyszer még az eget is megszólaltatta (1 Sám 12,17-18), máskor egy egész éjszakán át imádkozik Saul királyért (15,11), ám az Úr mégsem hallgatja meg az érette mondott

³⁷ Vö. Kálvin, *Institutio*, 3.20.19.

imádságát.³⁸ Tudjuk, hogy még Jézusnak is volt olyan kérése, amelyet Isten nem teljesített: „Ha lehetséges, múltjék el tőle(m) ez az óra.” (Mk 14,35). És az óra nem múlt el. Nincsen olyan varázsszöveg, nincs olyan imádság, amely önmagában meg-
hatja Istent. De olyan van, hogy Isten meghatódik, s hogy ezt egy imádság indítja el benne. A most felolvasott bibliai szöveg egy ilyen történetet mesél el. De ha nem is mint mintára, joggal tekintünk erre a rövid történetre úgy, mint tükörre, amelyben saját imádkozó énünkkel, ima-gyakorlatunkkal szembesülünk.

A hűtlenek védelmében

Ha a Sinai-hegyig vezető úton végig kísérvük Izraelt, semmiképpen nem egy olyan népséggel ismerkedünk meg, amely bármilyen értelemben jogot formálhatna arra, hogy Isten népévé legyen. Annak ellenére, hogy folyamatosan szembesülnek az isteni szabadítás nagy csodáival, állandóan elbizonytalanodnak. A kitartó gondoskodás ellenére, a visszatérő hitvallás mégis az, hogy: jobb volt Egyiptomban (2 Móz 14,11-12; 16,3; 17,3). Isten és Mózes tekintélye egyaránt állandó kérdéssé válik. Sinai-nál közvetlenül hallják az isteni hangot, s ijedtükben mindent megígérnek (19,8). De alig telik el 40 nap ettől a katartikus istenélménytől, ha Mózes nincs ott, ha hiányzik a Tóra, nyomban megjelenik az idegen isten. Hiába van ott Áron, a rítus képviselője, mert a Tóra nélkül ugyanazt az istenidegen világot képezi le ő maga is. Az a kifejezés, amelyet a Biblia itt a „megromlott” Izrael népével kapcsolatban használ, ugyanaz, mint amit az özönvíz előtti elfajult emberiségről mond.³⁹ Izrael nem jobb, mint az özönvíz előtti nemzetség. Nem változott meg sem attól, hogy átérték Istent csodáit, sem attól, hogy hallották az ő hangját, hogy aláírták a szerződést, hogy elkötelezték magukat. Szívük mélyén ugyanazok az emberek maradtak.

Nos, Mózes egy ilyen népért imádkozik. Egy lázadó, istenellenes népért. Olyanért, aki kérdőre vonta az ő vezetői tekintélyét, azért a szedett-vedett csőcselékért, akinek soha semmi nem volt jó úgy, ahogy történt, akit soha nem lehetett úgy meghatni, hogy néhány nap elteltével ne kezdődjön megint minden elölről.

Hogy látjuk ebben a tükörben a saját imádságainkat? Az Újszövetség arról beszél, hogy a keresztyén gyülekezet feladatai között is jelen van közbenjáró imádság. Amikor közbenjáró imáról beszél, pontosan azok érdekében mondott imákra gondol, akikről úgy látjuk, hogy Istentől távol, bűnben élnek (Jak 5,16).⁴⁰ És itt nemcsak az egyháza, Isten újszövetség választott népére gondol. Az Újszövetség miszsiói parancsa túlmutat a gyülekezet keretein, s arra szólít fel, „hogy tartsatok könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat *minden emberért* (...)”

³⁸ További példák Jeremiás (Jer 7,16); Pál apostol (2 Kor 12,7-8).

³⁹ Lásd fentebb a תָּחַל *sichhét* szóhoz kapcsolt magyarázatot.

⁴⁰ Lásd fentebb a perikópa teológiai vonatkozásainak tárgyalását.

Mert ez jó és kedves a mi üdvözítő Istenünk színe előtt, aki azt akarja, hogy *minden ember* üdvözüljön, és eljusson az igazság megismerésére.” S ha mindez nem lenne elég megpróbáltatás belterjes hitvilágunk számára, a krisztusi tanítás még ennél is radikálisabb, amikor azt mondja: „imádkozatok azokért, akik üldöznek titeket” (Mt 5,44).

Közbenjárónak lenni egy istenidegen, egyházi tekintélyellenes világ érdekében? Az utóbbi időben egyre többet hallani arról, hogy világszerte az ún. nyugati kultúrákban növekedőben van a keresztyén-ellenesség. Lehet. De az is lehet, hogy csupán egy hiteltelen és merő önérdeken alapuló, netán átpolitizált „kvázi-keresztyénség” ellen lázad a világ, amelynek vajmi kevés köze van mindahhoz, ami krisztusi. S ha bezárkózunk, ha elengedjük ezt a világot, azzal éppen azt bizonyítjuk, hogy mi nem annak a Krisztusnak a tanítványai vagyunk, aki épp egy ilyen világért szólít fel közbenjárásra. Az önérzetességet én nem találtam meg a lélek gyümölcsei között, és úgy gondolom, hogy Krisztus mai egyházában sincs mit keresnie. Az igazak közbenjárása mindig a hűtlenek védelmében mondott imádság.

A hiúság kísértése

Izrael magatartása olyannyira felháborító, hogy Isten kész teljességgel ejteni az eredeti tervet, s lecserélni a lázadó Izrael-népet az igazhitű Mózesre. „Most azért hagyd, hogy fellángoljon ellenük haragom, és végezzek velük! Téged azonban nagy néppé teszek.” – mondja Mózesnek. Imponál? Olyan ez, mint amikor Izraelnek korábban azt mondja, hogy kiírtom előled Kánaán földjéről az istentelen amoritákat, s neked adom az ő földjüket. Ezek szerint akkor én jobb vagyok, ugye? Csak-hogy egy közbenjárónak minden körülmények között a népe érdekeit kell képviselnie Isten előtt. Ha Mózes most elfogadja ezt az ajánlatot, azzal éppen azt bizonyítja, hogy alkalmatlan arra a feladatra, amelyre Isten rendelte őt, amelyre elhívást kapott, hogy ti. a népe érdekeit és ne önmaga javát keresse. Egy népéért rendelt közbenjáró számára ez egy csapdahelyzet. Mint Jézusnál: „szállj le a keresztről!” (Mk 15,30). Ez a hiúság kísértése, amelyben ma sem könnyebb kiállni a próbát.

Bizonyára többen ismerik az *Ördög ügyvédje* című ikonikus filmet (1997). A film egy sikeres karriert befutó ügyvédről szól, Kevin Loamaxról, aki elképesztő tehetségével, szakmai rátermettségével elbűvöli környezetét. Minden pert megnyer, s a sikerrel, a hatalommal és elismeréssel együtt járó adrenalin megszállottjává válik. Egészen addig, amíg a siker és a moralitás (az erkölcstelen ügyek védelme) egy végzetes belső konfliktushoz vezet. S elhatározza, hogy amikor senki nem várná, amikor már majdnem megnyerte az utolsó, mindenki előtt lehetetlennek tűnő (ugyanakkor komoly erkölcsi aggályokat is felvető) peres ügyet is, az utolsó pillanatban kilép. Úgy tűnik, hogy a moralitás mégiscsak felülkerekedett a hiúságán.

De amikor a film utolsó jelenetében távozni készül a tárgyalóteremből, a fellépése olyannyira lenyűgözi az újságírókat, hogy az egyik neves újságíró erről a katartikus nagy lépéséről egy külön vezércikket szeretne írni. Micsoda nagy ember az ilyen! A film azzal végződik, hogy az újságíró arcán a néző számára megjelenik ugyanaz az ördögi vigyor, amely korábban Kevin Loamax minden nyertes pere után is ott volt. Merthogy ez is, hogy morális döntésével egy újság címlapjára akart kerülni, végső soron ugyanabból a hiúságból fakadt, mint az a sikerhajhászat, amin úgy gondolta, hogy túlادott. „A hiúság, kétségtelenül a kedvenc bűnöm” – hangzik az ördögi arc utolsó mondata.

Téged választalak a megromlott világ helyett. Mit szólsz hozzá Mózes? Nagy kísértés. Ma is sokan vannak, akik úgy gondolják, hogy a legjobb az lesz, ha újra kezdjük. Tőlem. Nem jó az úgy, ahogy eddig volt, menjünk vissza az őskereszténységig. Vagy Ábrahámig. Vagy egyenesen az Édenig. Kezdjük újra! Ettől kezdve mi jobban fogjuk csinálni. Vannak, akiket a hiúságuk megakadályoz abban, hogy ellenálljanak az egyházalapítás kísértésének. Pedig nem egyházalapítókra van szükség, hanem egyházfenntartókra. Mert ha Izraelt lecseréli, akkor elvész az Ábrahámnak tett ígéret. Akkor sosem ismerik meg Istennek azt az arcát, hogy „megbocsát bűnt, hűtlenséget és vétet” (2 Móz 34,7). Ha lemondasz a közbenjárás feladatáról az azzal jár, hogy te magad számolod fel annak a lehetőségét, hogy Isten megbocsásson a lázadó világnak.

Krisztus sem számolta fel a régit. Egy jótát sem vett el a régi törvényből. Sokkal inkább arról győzte meg Istent, hogy folytatni kell. Az ő nyomában ma is olyan közbenjárókra van szükség, akik nem érzékenyülnek el önmaguk teljesítményétől, és akik fel tudják ismerni a hiúság alattomos csapdáit. Akik nem abban bíznak, hogy ők majd jobban tudják csinálni, hanem egyedül abban, hogy nincs az a gát, amelyet Isten kegyelme át ne törhetne.

Isten önmaga csapdájában?

Mózes közbenjáró imádságában az érvek között Izrael nem szerepel. Hogyan is szerepelhetne? Nincs mire hivatkozni, nincs egy fikarcnyi pozitívum, amit kiemelhetnénk, semmi, amibe bele lehetne kapaszkodni. Sem a múltban, sem a jelenben. A jövőre nézve meg jobb, ha nem ígérünk semmit, mert úgysem jön be. (A folytatásból tudjuk is, hogy tényleg fölösleges lett volna.) Igen, ott van, hogy „a te néped”, de ezért a birtokragért ő maga nem sokat tett. Ábrahámval Isten úgy kötött szövetséget, hogy szívét Istenhez hűnek találta (Neh 9,8; vö. 1 Móz 15,6). De Izraelnél nincs semmi, amit emberi oldalon fel lehetne mutatni. Ha ezen az oldalon nem, akkor a közbenjáró csak a másik oldalon, az Isten térfelén keresheti az érveket. És itt kettőt talál.

Mózes egyik érve az, hogy ha a lázadó népet most elengedi, akkor a saját hatalmas isteni hírneve forog kockán. Azaz, mintha Mózes Isten hírnevének az emlegetésével szintúgy az ő isteni „hiúságára” apellálna (ahogy az imént Isten maga ígért Mózesnek nagy hírnevet). A másik érve az, hogy Isten esküt tett Ábrahám-nak, Izsáknak és Izraelnek az utódjaikra vonatkozóan. Ha most elpusztítja a lázadó nemzedéket, akkor ezt az esküt szegi meg. Vagyis pontosan úgy megtöri az ígértét, ahogy ezt most Izraelen számonkéri. Az ószövetségi esküformula így hangzott: az „életemre esküszöm”, vagy „addig éljek”.⁴¹ Akkor most, ha népét feladja, Isten maga is megszűnik létezni? Vajon az Ábrahámnak adott ígéréteivel Isten csapdát állított önmagának?

A beszélgetés itt abbamarad. Talán vannak, akik úgy gondolják, hogy az ügyvéd sziporkázó érvelése volt az, amely jobb belátásra bírta Istent, és így kész volt elállni korábbi tervétől. És Isten megengedi a közbenjáró mózeseknek, hogy higgyék azt, hogy az érveik miatt bocsát meg. Mert a közbenjárónak ez fontos. A sok lehangoló tapasztalat, a lázadó néppel folytatott sikertelen beszélgetések közepette hadd maradjon a közbenjáróknak legalább ennyi elégtétele és öröme!

Izrael, a lázadó nép, úgy éli át ezt a párbeszédet, hogy semmit nem tud arról a diskurzusról, ami a hegyen elhangzik. Hogy a feje fölött döntöttek életről, halálról. Így látom ma az egyház helyzetét és a világ helyzetét. Az imádságában olyan elképesztő beszélgetésekben lehet része, amelyben senki másnak nem. Lenyűgöző az, ahogy imádságával hozzájárulhat az események alakulásához. S mindeközben ez az érdemtelenekért mondott közbenjáró ima formálja a jellemét is. Talán minden imának ez a végső szerepe, hogy formáljon minket. S ha így tekintünk erre, akkor bizonyára nincs olyan, hogy eredménytelen imádság. Az egyház öröme pedig még tovább is kiteljesedhet azzal, ha mindazt, ami a hegyen történt a lázadó világnak is elmondja.

4. További szempontok az istentisztelet alakításához

Lekció. Ezék 36,16-27 (Isten egyedül az ő nevéért bocsát meg Izraelnek); Lk 23,33-47 (Jézus kereszten mondott közbenjáró imádsága); 1 Tim 2,1-7 (a közbenjáró tevékenység egyik újszövetségi értelmezése).

Énekek. (1) Amint vagyok, sok bűn alatt – Különösen az 5. vers: „... nincs semmi gát, kegyelmed mit ne törne át”; (2) Isten szelíd szolgálja te (3) Krisztusom, kívüled

⁴¹ Lásd fentebb a 11-13. versek értelmezését.

nincs kihez járulnom (Krisztus közbenjáró szerepe) (4) Imádkozzatok és buzgón kérjetelek.

Imádság

A gyülekezet *hálát ad* Istennek az elköteleződéséért, szövetségéhez való hűségéért, amely mellett hűségesen kitartott, akkor is, amikor minden oka meglett volna, hogy elálljon. A gyülekezet hálát ad a Jézus keresztáldozatában megerősített szövetségért, amelyben Isten legmélyebb elköteleződését bizonyította. A gyülekezet hálát ad a Lélek ajándékáért, amely imádkozni tanít minket.

Isten jótettei egyrészt *bűnbánatra indítanak* minket, mert általuk beismerjük a saját hűtlenségünket, méltatlanságunkat és azt, hogy nem élünk a Lélektől kapott ajándékokkal. Másrészt arra köteleznek minket, hogy az ige fényében vizsgálat alá vegyünk magatartásunkat, különös tekintettel az imádságra.

Kérjük Istent, hogy óvjon a beszűkült látásmódtól, amelyben az imádságaink csak rólunk, vagy közvetlen környezetünkről szólnak. Segítsen, hogy az imádságainkat is az krisztusi misszió fényébe helyezhessük. Kérjük, hogy óvjon meg a hiúság csapdájától, és adja meg, hogy mindig ismerjük fel a helyünket a gyülekezet közösségében. Legyünk elkötelezettek abban, hogy Istennel folytathassuk az ő hatalmas tervét. Kérjük, hogy az imáink meghallgatása révén erősítse hitünket.

5. Felhasznált irodalom

Balogh Csaba. Megbánó Isten - változó Isten. Az ószövetségi teológia korlátairól és lehetőségeiről. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 1 (2010), 9-31.

Durham, John I. *Exodus*. Word Biblical Commentary 3. Dallas, TX: Word 1987.

Egeresi László Sándor. *Bibliai héber-magyar szótár*. Budapest 2022.

Karasszon István. Etikai hagyomány vagy politikai teológia? Az újabb Deuterónómium-kutatásról. In: Karasszon István (szerk.). *Az ószövetségi teológia történetéhez*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan 2020, 43-53.

Kálvin János. *Institutio. A keresztyén vallás rendszere* (ford. Buzogány Dezső). Budapest: Kálvin János Kiadó 2014.

Kató Szabolcs Ferencz. Samária „nemzeti” vallása a királyság korában. In: Kiss Gábor (szerk.). *Fiatal kutatók és doktoranduszok VIII. nemzetközi konferenciája 2018*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége 2018, 105-114.

- Kustár Zoltán (szerk.). *A Pentateuchos forrásművei. Elkülönített szövegállományuk, valamint azonosításuk a Pentateuchos kanonikus formájában (M. Noth munkássága alapján)*. Debrecen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem 2005.
- Linden, Nico ter. *Az a hír járja... I. A Tóra*. Kolozsvár: Exit Kiadó 2017.
- Peckham, Brian. The Composition of Deut 9:1–10:11. In: Joseph Plevnik (szerk.). *Word and Spirit. Essays in Honor of David Michael Stanley, S.J. on his 60th Birthday*. Willowdale, ON: Regis College Press 1975, 3-59.
- Propp, William H. C. *Exodus 19-40*. The Anchor Yale Bible. New York: Doubleday 2006.
- Tov, Emanuel. *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Minneapolis: Fortress Press 1992.